

БАЗАР

1971 21. XI. 1941

МАТЕРІЯЛИ ДО СВЯТА
КОР УНО - ВІННІПЕГ - 1949

Богдан Лепкий.

МОЛИМСЯ ДО ВАС /ДО "359"/.

...І ви пішли, і без ваги,
Неначе льви боролись ви,
Що кулі вам, і що штики!
Ви юнаки ! Ви - козаки !

І ви пішли ... Шаолива путь !
І ви пішли, щоб не вернуть...
Червоний штик, кривавий шлях,
Стоять могили на полях.

Та прийде день, великий день,
День радості і день пісень,
І загуде свободи дзвін, -
До вас підемо на поклін...

Б А З А Р /промова/.

I.

В листопаді 1921 р. група одчайдушних героїв числом одна тисяча вибрались із польських таборів звювати Україну, захопивши насамперед Київ, столицю всієї Соборної України. Задумали вони, ці вибрані хоробрі патріоти, в шалі своєї безмежної любови до України, піти з голими руками, напівбосі, обдерті й напівголодні проти визброєної большевицької армії, забезпеченої всім потрібним й перемогти її.

Коли тепер продумаєш оту ризиковну виправу через польський кордон ворогові в пастку, то моторшно стає, щоб оця тисяча козаків українських під проводом генерала Юрка Тютюнника і начальника штабу цієї повстанчої "регулярної армії", полковника генер. штабу Юрка Отмарштейна, земляка Карла XII, напів українця й напів шведа, що не менше любив Україну і полковника Сушка, - щоб оця горстка запальних військовиків могла відважитись на таке ризиковне діло.

І вони вирушили, обдурені поляками, які не дали їм ні харчів, ні зброї, ні одягу, випхані на зорсім певну страту, з потайною метою використати їх для своїх захованих цілей та інформацій про те, як сильні большевики, як і де вони розташовані, як озброєні і забезпечені всім іншим. Поляки й не думали допомагати своїм колишнім союзникам, а, навпаки, скомпромітувати перед цілим світом і поставити на українських державно-визвольних змаганнях хрест, припечатати українську справу на віки, бо в перспективі цих вшеполяків, у тумані майбутнього ввжчалась історична Польща від моря до моря.

Українські герої не злякались. З радістю вирушили, хоч уже ківчилась мокра й холодна осінь та починалась зима.

II.

Поділившись на бригади й курені, ці частини на чолі із найхоробрішими старшинами вирушили в похід завойовувати Батьківщину й бити окупанта. Справді, як співав великий Котляревський: -

Любов к отчизні де героїть,
Там вража сила не устоїть,
Там грудь сильніша від гармат...

Оця любов до Батьківщини й тута за отим милим рідним селом, за Києвом; за безмежними родючими степами, за рідною піснею, рідним народом, що перебував у страшних лабетах ката, була сильніша зброї.

І дивна річ, ці одберті, необзброєні, перемерзлі патріоти пішли ворогові на зустріч, били його, захоплювали в полон, озброювались його зброєю, одягались й обувались його одягом і визволяли селян із неволі та сіяли надію повного визволення. І так у безнастанних боях, майже без відпочинку, пройшли вони бойовим маршем аж під Київ. Багато стретили вояків і старшин. Найхоробріші падали й ослаблявали фронт. Але вела їх ота "грудь сильніша від гармат", ота любов до України й надія, що їм пощастить навіть визволити Рідний Край, зєднатись із місцевими повстанцями загонами й підняти вогонь повстання на всю Україну.

Але до такого зєднання й мобілізації повстанчої України большевицький корпус червоного козацтва дивізії Котовського не допустив. В страшнім і рішальнім бою під с. Леонівкою недалеко Києва дороги нем національні фанатики були переможні й почали відступати назад, щоб вернутись у Польщу до тих самих таборів, де вони перебували й думались за дротами, щоб пережити трагедію заломаних надій та нездійснених крій. Поворот був тяжкий, бо ворог по пятах переслідував цю горстку великих і благородних Дон-Кихотів, ідеалістів; а ще тяжчий був моральний занепад переможеного героя. Бдне горде гасло лунало і дзвеніло їм у вухах:

"Убий - не здайся!"

І дійсно не здались, а вперто йшли назад, хоробро відбиваючись, в надії, що збережуть рештки своїх сил, загартованих дійсністю суворого походу.

III.

Але "Корпус червоних козаків" Котовського оточив їх під с. Базаром і дав останній бій, в якому багато впало мертвими, а 359 козаків і старшин пспали ворогові в полон. Тільки невелика горстка, відступаючи, переходячи у лісах, дійшла до польського кордону й повернулася до таборів. Мир душі убитих! Але 359 полонених, поранених, роздязнених, босих, були замкнені у холодній церкві с. Базару. Котовський назначив суд над мучениками, який присудив їх, напівживих, до розстрілу. Самі собі копали братську

могилу, копали зо співом: "Ще не вмерла Україна...", з прокляттями на устах пороги. Коли ж московський комісар обіцяв помилування, щоб покаялись, то один козак шостої дивізії, промовив: "Я козак шостої дивізії, Щербак, від себе й козаків, яких я добре знаю, кажу вам: ми бачимо, що нас чекає, і ми не боїмося смерті, але до вас служити не підем. Коли ви нас побете - знайте, що за нас вам помстить увесь Український Народ. А коли до українських воєнів дійде чутка про вашу ганебну роботу, то за кров нашу вони будуть нищити все, що тільки має хоч малий зв'язок із вами, каторжани!"

Так комуністичній Москві відповів з обличчі смерті, простий, але великий, скромний, але національний герой, звичайний, але сильний духом патріот-козак Щербак.

І от, оцю величню національну трагедію нашу, окуплену незвичайної сили героїчним чином і кров'ю трьохсот п'ятдесяти дев'яť розстріляних під Базаром і всіх інших, що в цій поході героїчно загинули, ми святкуємо оцю річницю 21 листопада кожного року, шануючи їх пам'ять в глибокій жалобі, і смутку, що втратили таких синів України, і гордості, що ми українці є однією з ними Націй, сини одного великого українського народу, що так героїчно кладає своє життя на престол Батьківщини в ім'я її незалежної Держави. Вони загинули, але не загинуло їх святе діло. І тепер ще продовжується боротьба з тим самим окупантом, і тепер подібні їм герої кладуть свої голови за волю України і скровляють своєю кров'ю святу землю Батьківщини і будуть боротись до повного її визволення.

Вічна Слава Вам Базару герої немертельні!

І вічна пам'ять Вам і всім тим, що впали в боротьбі за волю Батьківщини!

О. Ольжич.

Ці кілометри щедри без числа,
Що їх доперва за літа полічать.-
Дзвінки шляхи і постріли. Ішла.
І вітер, що опалює обличчя.

І кров. Ясна і свіжа на снігу,
Шабель тонких загашувана справа,-
Ти давній барсом значил кризь пургу
Примхливий слід. Одрвага і звитяга!

Позаду Серпень. І чека Звиздаль,
Не місце страти - триумфальна брама.
Тепер вже піде у весняну даль
На все твій шлях неугнуто і прямо.

Т. Дмитренко.

ГЕРОЯМ ЛИСТОПАДА.

Хай вплетесь в жалоби спів
Звук острій зброї -
Бо ви ждете лезових слів,
Святі герої !
М.Підгіранка.

Щоб волю Вітчизні нести
Ви все лишили,
Й могили ваші і хрести
Україну вкрили.

Озвася знов Холодний Яр
В тяжкій годині,
І шириться святий пожар
По Україні.

Та вправ ваш заповіт-скрижаль
І серця наші,
Й даремно зривнує вандал
Могили наші.

Лунає по Україні знов
Козацька слава,
Дрижить аж до самих основ
Москва й Варшава.

Нові знімаються борці
За волю краю,
Що не віддають завзяті
Жаю - одчаю.

Вплітається в жалоби спів
Звук острій зброї,
Діждались ви лезових слів,
Святі герої !

БАЗАР Р. 1941 В ЖИТОМИРІ.

Наближалася двадцята річниця розстрілу під Базаром 359 Лицарів Другого Зимового Походу.

Центральне Керівництво ОУН для Осередніх та Східніх Земель, під проводом закатованого пізніше в німецьким концентраційному таборі сл. п. О. Кандиби - Ольжича, вирішило звеличити пам'ять Поляглих відповідним святом. Це свято мало виявити волю українського народу до самостійного життя та бути спробою революційної зрілості й готовості українського селянства, робітництва й інтелігенції до активної боротьби.

На початку листопада 1941 року Обласне Керівництво ОУН на Житомирщину дістало наказ улаштувати свято-маніфестацію на могилах Учасників Другого Зимового Походу, що розстріляні були більшовицькими нагізниками. Члени ОУН мали перебрати завдання ініціаторів та оборони зібраного народу своїми бозвими відділами перед можливим більшовицьким чи німецьким нападом.

Вже два дні перед маніфестацією зіздилися селяни з Житомирщини, північної Київщини і навіть із-за Дніпра. Ковальський змальовує це так: "Іхали возами, цілими валками, ішли одинцем та групами. Ішли чоловіки, що в якийсь спосіб уникнули німецької неволі, ішли жінки, ішли діти. Зокрема багато було молоді, а серед них і сивоусі діди, що брали активну участь у Визвольних Змаганнях 1917-21 років - старі повстанці, загартовані в боях, тверді, як їхня доля. Ішли ті всі, яких двадцять років неволі не зігнули, не скри-

вили їхньої душі. Ішли горді, з піднесеним чолом, рішені, в разі потреби, силою відстояти свою волю. І не зважаючи на німецькі стежі, на загрози воєнного часу, прийшло кільканадцять тисяч людей".

21 листопада в II-ій годині почалося велике свято Базару. Очевидець говорить: "Друг Волинець промовою відкриває свято. Говорить з трибуни в імені безіменних борців, що двадцять років у тяжких умовах большевизму провадили боротьбу, говорять в імені тих, що за той час віддали своє життя в тюрмах, концлагерах; в льохах чрезвичайки. Говорить про великі цілі, ясні завдання, про славу, честь, про свободу. Говорить про все те, для чого жили та за що загинули 359. Говорить з трибуни, а довкруги жовто-блакитні прапори й тисячі-тисяч голів."

Після нього промовляли представники організованого самостійницького руху.

А потім - Панахида з промовою пан-отця, який 20 років вів підпільну національну та душпастирську роботу, який не випускав з рук прапора; боровся в рядах Української Армії, який продовжував іти шляхами, що на них упали його провідники - сотники Опоха, Андрух та інші. Скінчивши промову, він передав чашу із святою землею з Могили 359 першому бігунові штафети, яка віднесла її в Київ для замурування в Ст. Софії. Представники всіх українських земель одержали теж по грудці цієї землі. А наприкінці із тисячних грудей пролунав національний галл..."

По двадцятьох роках лісами північної Волині пролунало могутнє "Ще не вмерла Україна", що новим гомоном, чародійною силою наповнило людей та українську природу. Те "Ще не вмерла" лунало пізніше з уст тих, що зброєю захищали свою землю перед обома імперіалізмами, з його словами на устах гинули тисячі революціонерів у тюрмах та концентраційних таборах німецьких варварів.

Заява вірності традиціям Героїв зпід Базару мала прийти дуже скоро. Німці, тільки заскочені розмахом маніфестації, зайняли вичікувче становище. Покищо тяжко озброєними відділами обсадили обсерваційні пункти, що панували над околицею. Піднесені до найвищого ступеня національні настрої учасників свята та добре zorganizована оборона Свята відділами ОУН, диктувала їм мовчанку.

Але вже того самого дня, по закінченні свята під Базаром, німецькі агенти почали вилловлювати окремих людей, що брали в ньому участь. Кілька годин пізніше команда особливих відділів СС-ів та Гестапо перелодили на Митосирщині арешти серед свідомих активних українців. Допомогали їм у цьому большевицькі агенти, які підготували зірвання Свята; а коли їм це не вдалося, почали найбільше підступними та підлими засобами німецькими руками нищити українських націоналістів. Бо для большевиків та німців, не зважаючи на війну між ними на фронті, українські націоналісти стали ворогом ч. I.

/Із "Самостійної України" - листопад-грудень, 1943 р./.

ОПОВІДАННЯ ПРО БАЗАР КОТЕНКА.

Якось за тиждень у ліс завітали дідусь і Котенко. Добрі й щирі люди! Котенко обняв його міцно, Тепло, по-братньому поцілував і бадьоро промовив: "Пане полковнику, брате мій рідний! Воскресли? Ожили? Ну, покажіться, промовте нам, хоч жартома, янесь слово, Хай я повірю, що ви, повернувшись з другого світу, Бачите, чуєте все, як раніше. Оце по-козацьки!" Дід із клунка витягає щось, наче не чує Котенка. Тільки частіше чогось обертається він і сміється. Уже аж пізніше спокійним, потишливим голосом каже: "Так, устайайте, козаче-полковнику, й знову до праці!" Хата маленька наповнилась гамором, гомоном, сміхом. Десь по обіді спитався Котенка: "Які там новини В світі широкому? Що в Україні чувати, видати?" Довго балакали й правду собі найщирішу казали. От розказав він Котенкові все, що він чув од бабусі, й просить несміливо, схлипло: "Скажи мені, брате мій, правду, Як наших друзів судили чужинці під містом Базаром? Тільки одно тебе прошу, ні з чим не ховайся від мене!" Вірний Котенко оглянув усіх, помовчав, щось подумав, Гордо підвів свою голову й твердо почав говорити: "Скажу вам правду, розкажу вам все, не втаю ні слова. Що було з нашою сотнею, знаєте. Вас положила Куля ворога уже після бою. Як трохи стемніло, Я вас приніс до знайомих; а ті вас, мов власного сина, Взяли до хати й від певної смерти ввесь час рятували. Решта ж упали: упали по-лицарськи, мужньо, незломно. Скільки то було гадючої хитрости, підступів хижих, Підлих обіцянок, диких погроз, катування й знущання! Все, що могла лише видумать зрадна, хижачька уява, - Все в боротьбі проти лицарів гордо-незломних вживали, Щоб їхню волю зламали, їх честь оганьбити геройську! Та ані підступи, ані обіцянки, ані погрози Духа не збили геройського, віри не знищили в серці. Ворог хотів лиш одного, щоб горді герої сказали, Що помилялись, що бились, не знаючи, за що й за кого, Що Україна щаслива в московській тюрмі, у неволі. Як би тоді вони всюди кричали: "Нема України! Ті, що казали, що бились за волю і честь України, - Всі признаються, що бились, не знаючи, за що й за кого, Що Україна щаслива в московській тюрмі, у неволі, Кажуться й просять, щоб їх покарати за зраду нечесну". Зразу солодко казали: "Ми знаємо, вас обманули, Вас затягнули старшини зрадливі, а серцем ви з нами. От ви покайтесь усі, і ми пустимо вас на свободу". Всіх козаків викликають і всіх намовляють піддатись. Знає козак, що умре, а проте найсвятішу присягу Свою військову виконує й каже: "Я сам, добровільно Йшов до завязаного бою за волю й за честь України!"

Поки лиш матиму гордую силу у грудях, із вами
Буду змагатися, битися... Слава святій Україні!"
Другий так, третій, четвертий... десятий - усі до одного.
Ворог побачив, що так їх не зломить, і став їх лякати:
"Слухайте, згинете з голоду й холоду!" Лицарі ж гордо
Відповідають: "Та смерть непіддайна - також перемога.
Ми переможемо. Не боїмося погроз і умremo
Гордо за волю, за славу, за честь, за добро України".
Ворог усіх роздягнув і роздягнених, босих, голодних,
Ясних героїв у церкві замкнув: "Заспівайте", каже:
"Іншої, як на камінню посидите в церкві холодній".
Вітер шалено свистів у той вечір. Мороз нестерпучий
В кості відався і краєв криваво ослаблене тіло.
В церкві не можна нікому ходити, не можна сидіти.
Кожний стоїть і своєї вже смерті чекає. Навколо
Ходять чужинці озброєні й ждуть каяття від героїв.
Так десь упівніч приходять чужинці й говорять зухвало:
"Кайтесь усі і дістанете волю, підете додому,
Рідних побачите, будете жити щасливо й вигідно".
В кожного лицаря серце кривавиться з жалю та туги,
Та переможная воля наповнює груди завзяттями,
Гордою силою, й всі, мов один, завили: "Умremo,
Смерть найстрашнішу приймемо, як свою повинність солодку:
Вмremo за волю, за славу, за честь, за добро України.
Ми переможемо, а ви переможені, хижі чужинці.
Духа не вбете, не зломите. Слава святій Україні".
"Духа не зломимо?" кажуть героям жорстокі зухвальці:
"От ми попробуем. Може, що зломим і духа, і тіло!"
Грозять і ніби сміються, немов добродушно жартують.
"Девкін!" говорить один: "принеси нам потрібне знаряддя!"
Скорчився Девкін, затупцяв ногами - неначе завихрився,
Вибіг із церкви і зник у похмурій, погрозливій пітьмі.
Кличуть до церкви місцевого сторожа й кажуть старому:
"Нуко, старий, розведи нам огонь серед церкви! Чи чуєш?"
Сторож почав їх просити: "Підлога займеться, а потім
Може вся церква згоріти, а шкода, бо звісно, то ж церква!"
"Дурень ти з церквою! Геть, забрайся з очей!" - закричали.
Вибіг старий, як шалений. Не міг з переляку попасти
В двері, а потім, як вибіг, крутиться цілу ніч коло церкви.
Каже: "не міг на дорогу попасти, неначе осліпнув!"
За якийсь час повернувся до церкви з потрібним знаряддям
Девкін, і злобні чужинці почали безглуздо-жорстоко
Мучити лицарів гордих, щоб духа і тіло зломити.
Брали спочатку сильніших і грізно питались: "Не зломим?!"
Лицарі мовчки стоять, мов німі. Лиш очима уперто
Дивляться на ворогів, не ховають зневаги своєї.
"Перев'яжуть їх! скувати і руки і ноги!" гукнули
До рядових, що стояли озброєні в церкві, їх старші.
Кинулись ті рядові, мов кривавоголодні шуліки,
На безборонних борців українських, одних закували,
Другим, тим слабшим, зв'язали лиш руки відливим мотузкам.

Дика розправа почалася. Візьме чужинець обценьки, Схопить за ніс чи за вухо, чи просто за голес тіло, Тисне що-сили й питається: "Кашешся чи підождати?" Цупко обценьки відался в тіло, і кров залитала Гордих героїв до пят, запікалася аж коло серця, Все всередині кричало, ридало, горіло огненно, Неслося диною їддю у груди, у мізок; безтямно Вихрились вихором остропалочим, - та горді герої Не прорекли ні єдиного слова. А інші нещасні, Що на ці муки дивилися, плакали з радості, щиро Тішилися, що не зламалося серце, тверде, українське, Що не зламала ні тіла, ні духа зухвалість чужая. Брали чужинці вже слабших. Поклавши на остре каміння, Били що-сили й питалися: "Кашетесь, чи підождати?!" Знищені, схудлі, голодні, холодні герої ні слова Не відповіли чужинцям. Мовчали, незлокі, мов криця. Осатаніли чужинці. "Промовите!" - злісно говорять. Вибрали ранених, що на підлозі безпомічно-тихо, Зуби стиснувши, лежали. "Покастесь?" грізно питають. В церкві затихло усе. Надворі по-під вікнами вітер Хижо скигнить, зевітає і десь безнадійно тікає. В церкві святі заховали у сутінь обличчя, щоб скорбні Сльози сховати, що з мук невимовних та болів замерзли. Мовчки герої стоять, каяття не висловлюють хижим. Осатанілий чужинець хапає щось остре у руку, Ніж чи щось інше, і бе у болочи, кришаві рани, Крутить ножем і питається: "Кашетесь чи підождати?!" Били їм цяхи у руки і ноги, голки запихали Довгі за нігті усім, та герої усе перенесли: Хижі чужинці надлюдськими муками їх не зламали. Правда не кадалась, бо вона правда єдина і вічна: Воля, і слава, і честь, і добро України святої. Бачать чужинці, що всі катування й обіцянки марні. От перевезли вони у Базар тих героїв. /А було Всіх тих зав'язатців закованих триста і п'ятдесят дев'ять/. Як перевезли, почали судити. І так присудили: "Всіх розстріляти". Прийшов 21. листопад. Герої Спільну могилу для себе копали, щоб тут положити Душу і тіло за волю, за славу, за честь України. Це були люди над люди. Не знали ні страху, ні болю, Думка лиш ясна й незломна воля над всім панувала: Перемогти! Не спинитись! Дивитися вічності в вічі! Той лише раб, хто рабом себе в серці своїм почував. Хто ж переміг у душі своїй страх, нерішучість, покору, Той - переможець, володар сучасности й вічності, волі. Хижі чужинці людей із околичних сіл позганяли, Щоб подивилися, як непокірних жорстоко карають. От надійшла найстрашніша хвилина. Виходять чужинці Й голосно кажуть героям: "Покайтесь - і будете вільні. Вас обманули, а ми вас, як рідних, приймемо до себе!"

Важилаєь правда у кожному серці. На одному боці
Хижий, підступний, зрадливий чужинець, а з другого боку
Чисте, святе українське сумління. Усі відчують,
що, коли горді герої зламаються, втопиться правда.
В кожному серці, що правди цуралося, пуста, безодня
Чоран відкривється й втопить усіх у глибинах мовчазних.
Чують усі, що, як горді герої не зломлять присяги,
Правда, свята, українська, розквітне у кожному серці
Й вічність жита усміхнеться на всю золоту Україну.
Поле усе занікіло і слухало, дух затаївши,
Як у ту хвилину, коротку, як іскра, і довгу, як вічність,
Билося серце і важило в своїх кривавих глибинах
Правду, святу, українську, болочу й безмірну щасливу.
Враз стріпонулося поле все. Вийшов Щербак - підстаршина -
Й каже чужинцям тим, наче у дзвони посріблені дзвонить:
"Ми, воєки української армії, гордо присягу,
Лицарську, вілну, безсмертну, давали: життя не жаліти,
Битись за волю, за славу, за честь, за добро України.
Ось що присягну ми здійснило, вмерло за рідную правду.
Правда, ідея, свята, українська, воскресне. Цю правду
Втілять на рідній землі, запозитові нашому вірні,
Горді борці, що підуть на смертельне змагання, до бою,
Волю здобудуть, і славу, і честь золотій Україні".
Слухають люди, як діти. А триста і п'ятдесят девять
Гордих завязтців, незломних і вірних святий Україні,
Гімн український прочитав, побожно усі заспівали,
Пісню, що була молитвою рідною краєві, пісню,
Що була гордим прощанням тих лицарів, світлик, незломних,
Благословенням їх тим, що лишалися жити, боротись,
Битись за волю, за славу, за честь, за добро України.
Останні чужинці з рушниць, з кулеметів стріляли
В гордих, незломних завязтців і всіх їх у спільну могилу
Спати поклали. Заковкли герої, а люди співали
Радісний гімн України, свій край дорогий величали,
Гордим героям присягу давали: змагались за правду,
Ту, українську, що в серці живому так ніжно заграла,
Битись за волю, за славу, за честь, за добро України.
Довго чужинці людей розганяли і спільну могилу
Довго вони заспівали, героїв нечасних ховали.
Впали завязтці /а було їх триста і п'ятдесят девять!/,
Впали усі, не зламавши своєї присяги святої,
Душу і тіло віддали за волю і честь України".
Вірний Котенко замовк і неков прислухався до звуків
Мови своєї, що тихо лягала у хаті тій спати,
Цвісти легендами, плисти рікою в щасливую вічність.
Слухав що мову Котенка і пив її пахоці й радість,
Пив її віру і плавав, зворушений, радісно й широко,
Вщерть переповнений щастям і гордістю, що Україна
Вірних синів покохала й безсмертним їх благословила.

/Із поеми Т.Пасічника - "Петро Гордієнко"/.

БАЗАР.

Лютим, жорстоким дзвоном
Видзвонює сталь...
Скрикує льодом червоним
Холоне Звіздаль.

Витримать, витривать, брате,
У боротьбі!
Чотири гранати для ката,
А пята - собі...

Кулі до чол, як бджоли,
Шабля руба...
Солить землю і солить
Червона ропа.

Лютим, жорстоким дзвоном
Видзвонює сталь...
Скрикує, льодом червоним
Холоне Звіздаль.

О. Стефанович.

М. Чирський.

ОБРАЗ ТРЕТІЙ.

/Із поезії "П'яний рейд", ст. 16-21/.

Чорногуз.- Пальченко.- Гартман.- Маріана.- І. Воєк.- 2. Воєк.-
3. Воєк.- Дядько Андрій.- Полковник.- Козаки.

"А за селом в степу стріляли, бились..."
Ю. Дараган.

Хутір. Дорога. Праворуч за плотом в глибину подвіря хата. В далечині поле, що кінчається смугою лісу. В цю передвечірню пору хмари на заході роздерло останнє проміння сонця, що червоно спливає дорогою. Ліворуч кілька верб, рівнож в цьому сязі. Праворуч спершавь на пліт стоїть замислена дівчина із зложеними на грудях руками. Очі прижмурила, прсти сонця, дивиться, не ворухнеться /буває така надвечірня задуманість./ Осє уже останнє проміння згасло. Сутінки. Дівчина ворухнулась. Ліворуч між вербами зявляється якась постать, що зараз же зникає, але за кілька хвилин знову зявляється. Наблизилась обережно.

Чорногуз /до дівчини тихо і дуже лагідно/: Добрий вечір!

Дівчина /здриннулась/: Добрий...Добрий вечір... Хто це?

Чорногуз: Свої, свої, не лякайся, серденько.

Дівчина /весело/: Хто такі?

Чорногуз: Та ... пачкарі, рибонько. /зявляються Гартман і Пальченко/.

Дівчина: Ой... та вас і справді більше...

Пальченко: Торгуємо нищечком-тищечком.

Гартман: Пограничників тут близько немає ?

Пальченко: Зустрітися з ними не хотілося б нам...

Дівчина: То вам сюди й ходить не було чого.

Чорногуз: А чому так ?

Дівчина: Бо вони он там у сусідньому хуторі стоять.

Чорногуз /здає велике здивування/: Ух ти, яка напасть !

Пальченко: От тобі й маєш.

Дівчина: Тікайте скоріше, люди добрі.

Гартман: Втікати ми завжди встигнемо.

Дівчина: Ой чи ?...

Пальченко: Ви лиш нас не зрадьте.

Дівчина: А ви що люди ?

Чорногуз: Та ж пацкарі, серденько.

Дівчина /в тон йому хитає головою/: Неправда, "серденько".

Пальченко: Хе... як то, неправда ?

Дівчина: Я тутешніх пацкарів знаю.

Гартман: Ми тогобічні.

Дівчина: І тих я знаю.

Чорногуз: От бісова дівчина, усе знає.

Дівчина: Усе, не все... а дещо лиш... От хоч би й про вас...

Гартман: А що хіба про нас знаєте ?

Дівчина: Що пацкарі лиш поночі ходять та на хутір, де погранич-
ники, не причаляють... Та не шукають за ними...

Гартман: А ми їх шукємо, чи що ?

Дівчина: Мені правду лишне казати...

Пальченко: Та ж ми чисту правду...

Чорногуз: Правда чиста, як вода бистра, хутко біжить, береги під-
миває та назад не вертає...

Дівчина: А неправда, як пень при дорозі, хто не йде - зачепиться.

Гартман /нетерпляче/: А багато тих пограничників у сусідів ?

Дівчина: Більш як вас.

Пальченко: Хіба більше ?

Дівчина: Еге... їх три і рушниці три, то шість.

Чорногуз: Добре рахуете, рибонько, але нас таки більше, бо нас
три, а рук шість, то дев'ять...

Дівчина: То так, але штик від пальців гостріший...

Пальченко: Але зато пальців десять...

Дівчина: Але життя тільки одне.

Гартман /рішуче/: Ну досить там пам'ятати! Скільки їх тут, питаю ?

Дівчина: А що ви за люди, скажіть ?

Гартман /поклад руку в кишеню/: Ну, знаєш, голубонько, ми можемо
з тобою й інакше поговорити.

Чорногуз /до Гартмана/: Чекай но...

Гартман /суворо/: Найшли час на розмову...

Дівчина: А ви куди поспішаєте ?

Гартман /дивиться суворо на неї/: Дуже ти вже цікава, дівчино...

Дівчина /всміхається/: Але... а чи оце знаєте ? /тихо наспівує/:

"Я на діжці сиджу, під діжкою слизько,
Утікайте, комуністи, бо Петлюра близько"...

Гартман /стиха свиснув/:

Чорногуз: Бачте, хлопці, які в нас дівчата розумні !

Гартман /крізь зуби/: То й біда, що розумні.

Дівчина /раптом випросталась/: Знаю, що відгадала. Ви у наших сторонах багато ходили. Заходьте до хати.

Гартман: Якто, до хати ?

Дівчина /йде у ворота. Спинилась/: Заходьте. Та не бійтесь. У нас в хаті двері на два боки. /Глянула за пліт/. А там ті сусідоньки квартиранти саме в цей час на зміну виходять. /Усі три в нерішучості/. Заходьте бо...

Гартман /тихо/: Чорт його знає. /до дівчини/: Саме сюди приходять?

Дівчина: Часом і до хати завітають.

Гартман: Так ви нас що ? Познайти з ними хочете ?

Дівчина: А, то як захочете...

Пальченко /запально/: Братці... ходім, ходім... Не зрадить нас ця дівчина... Клянусь Богом ! Подивіться на неї... Це немов сама Україна нас зустріла ! Ходім, я йду...

Гартман /суворо/: Ану, не поспішай поперед батька.

Чорногуз: І я не думаю, щоб зрадила... Але навіщо до хати ?

Дівчина: З хати на вулицю видніше, як із вулиці в хату... Та ще у хаті тісно, а рушниці довгі... А вони ті... може й опразді прийдуть, як їх покличу...

Гартман /знову тихо свиснув/.

Чорногуз: Он як...

Пальченко /раптом став на одно коліно, схиляється і урочисто цілує край сукні дівчини/.

Дівчина /обережно від нього відняла сукню/: Ви за ними скучили ?

Гартман: Ні чорта не розумію...

Чорногуз: Такої дівчини ще не бачив...

Пальченко /підвівся, стис пастуки. Катхнено/: Коли у вас так мало віри, чого йшли сюди ? Ходім до хати. Не зрадить вона нас. А коли зрадила б, то мені життя немиле було б... Хай нас усіх тоді враг візьме.

Дівчина /глянула знову за пліт/: Еге, ідуть уже там ген дорогою. Ходіть уже швидше до хати. /всі три йдуть на подвіря/.

Пальченко /шепече/: До нас, до нас їх туди покличте.

Дівчина: Там у буді над рікою їх ще три є з машиною, що скоро стріляє.

Чорногуз: Нам лиш оцих би дістати...

Дівчина /біля плота/: Ідуть... ідуть.

Чорногуз і Пальченко заходять/.

Гартман /зупинився у дверях, повернувся до дівчини. Тихо, але загрозливо/: Дивись мені ти, усіблення України. Віра вірою, але як зрадиш нас, - від твоеї хати й сміття не лишиться... Така в мене штука є. /Зник у дверях/.

Дівчина /махнула рукою, виїшла за ворота і знову стала, де раніш була. Здалека чути голоси, що наближаються. Дівчина долоню до уст піднесла, як у голосник, наподоблюючи голос воєнка/: "Гей, хто йде ?"

/У відповідь голос: "Який там диявол!" ...гомін. Дівчина розсміялася. Голос з темряви: "Аа...це ви, мілочка!" Другий голос: "Солодка моя". Надходять три воєнки в шинелях і будьоновках. За плечима рушниці./

1.Вояк: Так ото ти ? Здрастуйте...

2.Вояк: Що ж ти нас шукаєш ?

3.Вояк: Здорова Маряно, чого мерзнеш ?

Дівчина: /сміється/: Не пізнали одразу ?

1.Вояк: Не узнали...

Дівчина: Які з вас солдати, що лякаєтесь ?

2.Вояк: Ми не солдати, ми красна гвардія.

1.Вояк: Як на фронт ішли, страху не знали, а в окопах його проклятого нахапалися.

Дівчина: А куди зібралась красна гвардія, на зміну ?

3.Вояк: Та до тебе погомоніти.

1.Вояк: Зміна не втече...

Дівчина: Ото з рушницями гомоніти ?

2.Вояк: Нам без рушниць нельєз.

1.Вояк: Трівожне время...

3.Вояк: Або ходи з нами, Маряно...

Дівчина: З вами йти, яка мені втіха ? От постійте тут зі мною...

1.Вояк: Яка вона добра сьогодні !

2.Вояк: А то зараз завжди у хату тікала...

Дівчина: Во може мені миліше на вас дивитися, як на дворі темно.

2.Вояк: Томуто дівчата вночі добріші. Це так ?

1.Вояк: От їдять його мухи, служба проклята, бо я цього й не знав.
/пауза/.

Дівчина: Що ж.../запобігливо/: Заходьте до нас у хату...

1.Вояк: І випить і закусити даси ?

Дівчина: /загадково/: Хто знає... може й випете там...

2.Вояк: Води холодної...

Дівчина: У хаті буде тепло... /пауза/.

3.Вояк: Дядько Андрій вдома ?

Дівчина: /непривітливо/: Немає... Чого за ним питаєш ?

3.Вояк: Усе гнівляється ?

Дівчина: /махнула рукою/: Ет, що там !

2.Вояк: А з мене аж в горлі залоскотало... Та що ж, товариці ?

3.Вояк: /улесливо/: Справді щось там маєш, Маряно ?

Дівчина: Бач, як закортіло... А що це ви рушниці усе на плечах тримаєте? Чи вони тяжкі... Та залишіть їх хоч тут.

1.Вояк: /знімає рушницю, сперся на неї/: Та хоч тяжка, а мусимо. Хиття вояцьке ще тяжче та не злазить з пліч, он як красавица.

Дівчина: Чи вам тут погано у нас ? /протягає руку до рушниці/.

Ану, дайте, я спробую /зодягає ремінь рушниці на плече/.
От-так носите ?

2.Вояк: От-так... Поступайте, барішня, до нас у красну армію, будемо спати вкупі... /сміється/.

3.Вояк: Бач, який ти, товаришу, шустрий...

1.Вояк: А як /до Маряни/ а як, тежало ?

Маряна: Та не дуже... Я б усі три понесла, от дайте, спробую.

/вояки сміються, надягають на неї рушниці/.

2.Вояк: Не дівчина, а цілий арсенал.

1.Вояк: І не зігнеться.

Маряна: Коромисло з відрами тяжче, а несучи, та бігом це: он так...
/біжить у двері/.

- І.Вояк: Гей, куди? Куди?
Маряна /з двору/: А йдіть до хати, тамки віддам...
З.Вояк: Ми ото тільки покуримо... Поклади їх там у сінях...
/Маряна пішла у хату/.
- І.Вояк: Довко нас обеззружила...
З.Вояк: Ну, давай, хто скрутить.../дістають тютюн, крутять цигарки, закуряють/.
- І.Вояк: Треба вже на зміну, таваріці.
З.Вояк: От заскочим до хати на хвилину та й підемо.
І.Вояк: Хороша в тебе дівка.
І.Вояк: Вони всі хороші, коли потурають.
Маряна /голос її ледь-ледь тремтить/: Та чого поставали? Ідіть...
І.Вояк: /піймав її за руку/: А ви куди, голубонько?
Маряна /вирвала руку/: Ідіть у хату. Я от тільки по воду сночу.
/схопила відро/.
- І.Вояк /обняв Маряну/: Нам води не нада. А чого у тебе у хаті темно?
Маряна /писмикнулась з обіймів/: Ну! Геть! Засвітіть. У мене сірників нема... Я зараз.../вибігла за ворота, зникла в темряві/.
- /Вояки зайшли у хату. Кілька мить і раптом лемент. Шоби у вікні з дзенькотом вилетіли. Хтось відчинив двері, розпучливо крикнув, але крик цей обірвався. Якесь рука знову втягла свою жертву до хати. Маряна біля воріт. Вона стоїть тем, пришикла, відро пустила з рук. Тулиться до плота. Тимчасом гамір у хаті затих, потім двері прудко відчиняються. Виходить Черногуз, одягнутий у шинелю пограничника. За плечима рушниця, в руках будьонька. Він важко дихає. Витирає собі обличчя/.
- Черногуз /з огидою/: Просто в лице цвіркнуло.../тихо/. Є тут хтось?
Гартман: Та засвітіть, ні чорта не бачу /в хаті співають/.
- Пальченко /виходить з хати/: Враг його візьми, мало в око не влучив. /кляцнув затвором/: Братці, рушницю вже маю. Наче сто років в руках не тримав.
- Гартман /виходить/: Ну, панове, швидше! А де та дівчина?
Черногуз: Тут десь...
Пальченко: Злякалась, бідняга...
Маряна: Я тут.
Гартман: Так рушать, рушать. /вийшов за ворота/.
- Пальченко /закинув за плече рушницю. До Маряни/: Злякалась?...
Маряна: Ні, не злякалась... Мені...
Черногуз: Як вас кличуть?
Маряна: Маряна...
Черногуз: Дякую вам, Маряно... Прачайте /виходить за браму/. Сюди нам? /показує рукою/.
- Маряна: Туди, туди... направо стежкою, а там побачите... буда...
Пальченко /йдуци повз неї/: Ми ще повернемося. /Показуючи/: А вони там телефони мають?
Черногуз /з темряви/: Я лінію вже перерізає. /Пальченко зникає. З віддалі голос: "Прачайте, Маряно!"/
- Маряна /тихо/: Ідіть здорові... /У хаті лишаются двері настій, вітер коливає світлом. Маряна стала у воротах. На дорозі два силуети/.

Д. Андрій / побачив Маряну /: Гов Маряно, це ти ?...

Маряна: Я, тату... Ідіть сюди, скоріше, скоріше...

Д. Андрій / підійшов /: Що там ?... Чого це ти тут стоїш от-так ?
/з тривогою/. Хто там у хаті ?

Маряна / щось йому шепоче /.

Д. Андрій: Та ну ? Неже ?... Таки прийшли ?!... Гей, Арсене !...

Арсен / наблизився /: Я.

Д. Андрій / тихо /: У нас в хаті пограничники побиті лежать! От це так !

Арсен: Вбиті ? Хто ?

Д. Андрій: І Петра вбили... Собаці по собачому...

Арсен / нервово /: Петра ?

Д. Андрій: Наші вже тут. Діставай, Арсене, обрізи. Потім запраємо фіру. Маряну до тітки Степанії відвеземо. Ходім! Ходи, Маряно !

Маряна: Я краще тут...

Арсен / до Маряни /: Та чого плачеш ?...

Маряна / тихо /: Жаль мені...

Д. Андрій / сердито /: Дивіться, найшла за ким жалувати ! Хай їх дідько жалує !

Арсен: А з хатю як ?

Д. Андрій: Заберемо, що здужамос. А там хай про мене пусткою стоїть. І так нас звідси виселати хотіла та наполоч...
/Арсен і Д. Андрій ідуть на подвіря. Д. Андрій до Маряни /:
Ну, іди збиратися. Не стій там, як біда при дорозі.

Маряна / тихо /: Я не піду, тату... Я не можу, тату...

Д. Андрій: То про мене, будь там. Я тобі винесу, що треба. /заходить з Арсеном у хату/.

Арсен / у хаті /: А куди ми їх, тату ? Ех, жалко Петра...

Д. Андрій / у хаті /: Це й ти... Віда мені з вами! Чи твого брата вони жаліли, як у Харкові в розход виводили ?

Арсен / суворо /: Що їх тут лишимо ?

Д. Андрій: Я хату ліпше спалю, от що. Із ними разом спалю. Ні, бери, будемо виносить... Маряно, складатимеш там на дворі /виносять з хати різне добро/.

Маряна / іде на подвіря /.

Д. Андрій: Е, якби то я молодший... Кинув би все те та й пішов би з обрізом!... Ну, Маряно, продайся з хатю. Хай пропаде з цих падлом. Хай краще сам спалю, щоб не дочекалися мене з власної хати своєю рукою на жеври пустить.

Арсен / вийшов /: І Петра ?

Д. Андрій: А що ти, Петра, та Петра... Він з ними, як жив, волочився, то хай тепер і лежить з тєю наполочкою. Либонь добре буде йому...

Маряна / хитає головою, ков голосить /: Не знала я, не знала...

Д. Андрій / шапнувся /: Що не знала ?... Що... Гай, гай, дівко, прокляз би я тебе, хоч як люблю, якби ти інакше зробила !

Маряна / тихо /: Зробила, як душа навчила... не жалую... а жаль мені... /зліва тим часом з'являється кілька постатей, що переходять дорогу. Далі ще і ще. Задеренчав по даразі кулет, що його тягне кілька вояків. Чути притишені викрики військової команди. Голос полковника: "Перша і друга сот-

ня - праворуч дорогою... Поручник Черногуз". Голос Черногуза: "Я, пане полковнику!"...До двору наблизилась: Гартман, Пальченко, Черногуз і Полковник. На голоси дядько Андрій вийшов за ворота/.

Полковник: Це той самий хутір ?

Гартман: Так, пане полковнику.

Д. Андрій: Добрий вечір. Так, це мій хутір.

Полковник: Ну, спасибі вам. Як вас кличуть ?

Д. Андрій: Шевчук Андрій.

Черногуз: То ви либонь батько Маряни ?

Д. Андрій: Ая...Ая... Отже в мене син ще там: Арсен. Той з вами піде.

Пальченко: А Маряна де ?

Маряна: Я тут.../підійшла/.

Полковник: Спасибі тобі, Маряно, що допомогла нам. Так, панове старшини,- на місця! Слухайте, дядьку Андрію, дорогу на Коліївку добре знаєте ?

Д. Андрій: А як би не знав!

Полковник: Так поведете, але так якось, манівцями.

Д. Андрій: Я вже знаю, як вас вести. А чи багато вас ? Там тих є досить у Коліївці... Та коли ненароком...

Полковник: Та я й хочу ненароком...

Д. Андрій /до двору/: Гей, Арсене! Підеш з нами! Я потім вернуся. А ти, Маряно, тим часом коней запряжеш та на віз наскладаєш. /пішов у двір/.

Полковник /назадогоін/: Та швидко лиш ! Пан сотник Гартман !

Гартман /з темряви/: Я.

Полковник: У вас готово ?

Гартман: Готово.

Полковник: Хорунжий Пальченко. Будете біля дядька Андрія !

Пальченко: Слухаю !

Д. Андрій: /вийшов з воріт/: Я, пане полковнику, в Каманці ще з молодю до Просвіти в неділю, як базар, заходив. В мене дочка Маряна, Шевченка вірші тямить. В мене Арсен у повстанцях був, а старший у гайдамаках. Та ці харцизи у Харкові розстріляли, раненого із лічниці взяли.

Полковник: Ну, добре, на добрий хутір потрапили. Добрий це знак.

Д. Андрій /віддаляючись з полковником/: Я вас збоку заведу. Голими руками візьмете.

Полковник /з віддалі/: На місця, панове старшини. Рушать! /чути з віддалі голоси команди/.

Пальченко: До побачення, Маряно...

Маряна /тихо/: Ідіть з Богом. /Пальченко зникає. Гомін руху з віддалі стихає. Завмер, Маряна сама. Повернувшись іти до двору. Раптом з темряви виринула постать: "Маряно"/.

Маряна /здрігнулась/: Хто це ?

Черногуз: Це я, Маряно... Що ж це вас всі так покинули ?

Маряна: Батько незабаром вернеться...

Черногуз: Хочу, Маряно, як слід з вами попрощатися...От чому це заскочив до вас...

Маряна: А ваші пішли вже...

Чорногуз: Я дожену. Я не знаю, Маряно, яке я вам слово маю сказати на прощання...

Маряна: Скажіть щось...

Чорногуз: Перше слово, що вас ніколи не забуду... Це присягаюся от-тут урочисто...

Маряна: Спасибі.

Чорногуз: Друге слово...це, що не зовсім брехав я, коли казав про пачкарів: Так пачкарі ми. Казав нам ваш батько, що Шенченка знаєте, Маряно. Так от ми сюди отой новий вогонь з Холодного Яру контрабандою принесли... Україну цим вогнем запалимо.

Маряна: А ми свою хату запалимо... Батько запалить.

Чорногуз: Жаль нам, Маряно?... А де ви будете?

Маряна: Мені хати не жалко... Мені /спинилась/. Я до тітки Степани поїду...

Чорногуз: А далеко це?

Маряна: Недалеко, але від границі дальше. Може звідти людей не дивлять, бо знад границі усіх нас геть загнати нахвалялися.

Чорногуз: Не бійтесь, Маряно, ми їх заженемо.

Маряна: В них велика сила.

Чорногуз: В нас воля ще більша... Маряно, хочеш, я тобі за брата буду, того що вбили...

Маряна: Добре, будь мені за брата.

Чорногуз: Ми ще побачимось, Маряно... Я знаю це...

Маряна: Побачимось... Може я до тітки Степани не поїду. Я в батька попрошуся ваших ранених доглядати.

Чорногуз: Нехай же тоді мене перша куля покалічить...

Маряна: Не накликай на себе, братіку, біди, я тебе й так любитиму.

Чорногуз: Ну, спасибі тобі, Маряно... Дозволь мені, Маряно, сестро моя поцілувати тебе на відхід... /нахиляється, поцілував її в чоло/. Ну, пращай, пращай сестро... Я біжу... /з темряви/, Пращай.

Маряна /тихо/: Части вам, Боже. /тепер вона одна, дивиться на пліт. Раптом із глибини хати з'являється постать, що плазом прибилася до порога. Хоче підвестися на ноги та знесилено падає і затихає там. Маряна на згук цей прудко повернулася. Кинулася до дверей. Світло з хати впало на її болем переїняте обличчя з широко розчиненими очима. Вона спинилася. Із невимовним жахом дивиться на того, що зармер біля її ніг. Потім повільно схиляється до нього... Тихо, знесилено, з докором і жалем/: Брате, Братчику...

ПОЯСНЕННЯ ДО СВЯТА "БАЗАР".

Свято "Базар" має відбутись по Філіях УНО відповідно до сил і можливостей. Поданий матеріал до свята складається із двох частин. Одна частина - промова і доповідь. Вони прочитуються після вступного слова Голови Філії УНО або взагалі того, хто свято підкриває. Друга частина - мистецька і складається із деклямацій і хоробого співу.

Промова має бути виголошена чітко й виразно тим, хто добре володіє українською мовою. Щодо деклямацій, то добре би було, щоб вірші деклямувались молодше від 16 рр. і на гору, які добре володіють українською мовою і відчують ритм і взагалі віршовий розмір твору. Той, хто буде деклямувати, насамперед повинен зрозуміти зміст віршу і його ідею.

Наприклад: 1. Вірш В. Лепкого "Молимо до Вас" має такий зміст: Герої Базару боролись як леви, не знаючи страху, ні відступу. І хоч вони загинули, але настане день перемоги, радості і визволення.

Ідея вірша: віра в нашу перемогу й відродження України.

2. Вірш Т. Дмитренка "Герої листопада" має зміст такий: Герої, що загинули за волю України, принесли в жертву і життя своє, але їх смерть і могили є заповітом і спонукою для нових борців і дальшої боротьби за Рідний Край. І хоч ми в наших душах носимо жалобу по втраті героїв листопада, але наші слова і наш спів у пам'ять тих, що загинули, є острій супроти ворога, як лезо меча.

Ідея вірша: смерть героїв є заповітом до дальшої неупинної боротьби аж до повної перемоги.

3. Вірш О. Стефановича "Базар" має такий зміст: Відбувається великий бій у ріки Звіздаць біля с. Базар. Тримались у боротьбі до останнього, коли ж не сила триматись далі, живому ворогові не здаватись.

Ідея вірша: бити ворога і живим не датись у руки.

Дальша деклямація вже довша, - це "Оповідання про Базар Котенка" із поеми Т. Пасічника "Петро Гордієнко". Петро Гордієнко це герой цілої поеми, учасник української армії і до кінця змагався за волю України. Але поруч автор подає найгероїчніші картини з української визвольної боротьби і між іншим гарну і трагічну картину про Базар, одного із учасників /Котенка/ тих боїв під Базаром. Дідусь - захований полковник укр. армії, щоб більшовики не пізнали. Це оповідання віршове написано старим складом - гексаметром. Його за наголосами треба так читати:

Якось за тиждень у ліс заїтали дідусь і Котенко

Добрії й щирії люди! Котенко обняв його міцно,

Тепло, по-братньому поцілував і бадьоро промовив:

І так у всіх рядках. Цих наголосів у всім оповіданні мусить додержуватись той, хто його візьметься гарно, чітко й виразно прочитати.

Так само має бути добре прочитана і доповідь про "Базар у 1941 р. в Житомирі". Це спомин про свято Базару в Житомирі під німцями. Це свято зорганізували місцеві українці в пам'ять загинутих героїв.

Драматичний "Образ третій" наведено із драми Миколи Чирського "П'ятий рейд". Вся ця п'єса присвячена цій події Базару. Її можна поставити тільки тоді, коли є сцена в доміжці УНО і коли є відповідні сили, щоб могли її відіграти. Це дуже гарна сцена в момент, коли повстанці перейшли кордон з Польщі в Україну, до большевиків. В ній гарно показується перша розправа з большевиками і перша зустріч повстанців із селянами, що радо приймають їх і допомагають їм. Дівчина Маряна, хоч змальовується реальними рисами дійсної прихильниці протибольшевицького походу, але в п'єсі цілій вона символізує собою цілу Україну, що чекає національного визволення.

Добре би було додати ще і хорські точки, бо вони дуже підносять свято й надають йому більшої зречистости. Ми певні, що в репертуарі хору є патрістичні пісні, як наприклад: "Не пора, не пора москалеві, ляхові служити!...", Стрілецькі пісні, які хор напевно знає; "Україно мати, кат сконав..." і інші. В крайнім тільки випадкові, коли хору нема й зовсім нікому співати, тільки тоді можна обійтись без хору. Але була б велика шкода, коли би так з хором було безнадійно.

Під час Вступного Слова перед промовою необхідно вишанувати пам'ять поляглих одною хвилиною повсталіх з місць мовчанки. А закінчити свято національним гімном "Ще не вмерла Україна" і державним англійським.

Вінніпег, 10 листопада 1949 р.

